

1338 به ترتیب " تولید ناخالص داخلی ایران برای سال 1334" و " تولید ملی ایران برای سال 1336"، توسط کارشناسان خارجی برآورد شد. سپس سازمان برنامه و بودجه، درآمد ملی کشور را برای دوره زمانی 1337 تا 1340 به تفصیل برای بخش های مختلف اقتصادی برآورد و منتشر نمود.

بانک ملی نیز برآورد مقدماتی دیگری را برای سال 1338 به انجام رساند. با تأسیس بانک مرکزی ایران در سال 1339، به دلیل فقدان یک سازمان رسمی آمار، تهیه حساب های ملی به عهده این بانک گذاشته شد و پس از آن براساس قانون بهمن ماه این وظیفه رسماً به مرکز آمار ایران محول شد.

محاسبه ارزش افزوده بخش های اقتصادی، در سال های قبل از پیروزی انقلاب اسلامی و محاسبه محصول ناخالص داخلی از روش هزینه، از سال 1361 و نیز تهیه جداول داده- ستانده اقتصاد ایران برای سال های 1352، 1365 و 1370، از جمله مهم ترین اقدامات مرکز آمار ایران در تهیه حساب های ملی بوده است.

تهیه مستمر و منظم حساب های ملی بر اساس آخرین تجدید نظر SNA، از سال 1373 در برنامه کار مرکز آمار ایران قرار گرفت، بدین ترتیب مرکز آمار ایران هر ساله حساب های ملی را بر

اساس تعاریف، مفاهیم، طبقه بندی ها و روش های محاسباتی منطبق بر SNA سال 1993، به قیمت های جاری و ثابت تهیه و منتشر می کند که حاوی اطلاعات تفصیلی مربوط به ارزش افزوده 72 رشته فعالیت اقتصادی، هزینه های مصرف نهایی و مصرف نهایی واقعی خانوار و دولت، تشکیل سرمایه ثابت ناخالص، واردات، صادرات، تغییر موجودی انبار، مصارف فردی، مصارف جمعی، حساب تولید، حساب ایجاد درآمد، حساب کالاها و خدمات و عرضه و تقاضای کل است. همچنین از سال 1376، مرکز آمار ایران مبادرت به تهیه و تدوین حساب های منطقه ای کرده است و در این راستا هر ساله محصول ناخالص داخلی استان ها و اطلاعات تفصیلی مربوط به ارزش افزوده 72 رشته فعالیت اقتصادی را تهیه و منتشر می کند.

#### مقدمه

هدف از تهیه و تدوین حساب های ملی، محاسبه مهم ترین متغیرهای جریان های اقتصادی نظیر تولید، مصرف، تشکیل سرمایه، صادرات، واردات و درآمد، در یک دوره زمانی معین و اندازه گیری مهم ترین متغیرهای اقتصادی موجودی منابع، نظیر ثروت، دارایی و بدهی، در مقطعی از زمان است که از طریق آن ها می توان وضعیت اقتصادی کشور را در آن دوره یا مقطع زمانی به تصویر کشید. تهیه و تدوین آمار حساب های ملی در کشورهای مختلف، براساس چارچوب سیستم حساب های ملی پیشنهاد شده توسط سازمان ملل متحد انجام می شود.

سیستم مذکور برای اولین بار در سال 1953 به صورت مجموعه ای فرموله شده تحت عنوان " سیستم حساب های ملی" یا "SNA"<sup>(1)</sup> منتشر شده است. آخرین تجدید نظر در SNA، در سال 1993 صورت گرفت که توسط پنج نهاد بین المللی متشکل از سازمان ملل، صندوق بین المللی پول، بانک جهانی، سازمان همکاری های اقتصادی و توسعه و کمیسیون جامعه اروپایی، به تصویب رسید. تهیه حساب های ملی، بعد از جنگ جهانی دوم به صورت موردی و براساس نیازهای خاص در ایران شروع شد، از جمله در سال های 1337 و

**قیمت ثابت:** هرگاه اجزاء حساب های ملی را بر حسب قیمت های دوره مرجع یا پایه بیان کنیم در این صورت آن ها را به قیمت ثابت نشان داده ایم.

**ارزش افزوده:** ارزش افزوده، ارزش اضافی ایجاد شده در جریان تولید است. تفاوت بین ارزش ستانده و مصرف واسطه در هر فعالیت اقتصادی را ارزش افزوده ناخالص می گویند. پس از کسر مصرف سرمایه ثابت از ارزش افزوده ناخالص، ارزش افزوده خالص به دست می آید.

**ستانده:** ستانده هر واحد تولیدی، مجموع کالاها و خدماتی است که در آن واحد تولید می شود و برای استفاده در دسترس قرار می گیرد. سهمی از کالاها و خدمات که تا پایان دوره حسابداری به صورت ناتمام یا کار در جریان ساخت باقی مانده

باشد، جزو ستانده واحد به حساب می آید. کالاها و خدماتی که در یک واحد در دوره حسابداری معین تولید و در همان دوره در دیگر فرایندهای تولید آن واحد مصرف می شود، جزو ستانده آن واحد منظور نمی گردد. ستانده به سه دسته تقسیم می شود: ستانده بازاری، ستانده تولید شده برای خود مصرفی نهایی و تشکیل سرمایه به حساب خود و سایر ستانده های غیر بازاری.

**مصرف واسطه:** ارزش کالاها و خدمات مصرف شده در جریان تولید، به استثنای مصرف سرمایه ثابت است.

**مصرف سرمایه ثابت:** مصرف سرمایه ثابت، عبارت از کاهش ارزش جاری موجودی دارایی های ثابت است که در اثر از بین رفتن فیزیکی، از مد افتادگی عادی و حوادث معمولی، در دارایی های تحت مالکیت و مورد استفاده یک تولید کننده در یک دوره حسابداری، پدید می آید. مصرف سرمایه ثابت جزو هزینه های تولید است ولی مصرف واسطه محسوب نمی شود. این هزینه شامل ارزش دارایی های ثابت تخریب شده در نتیجه جنگ یا حوادث استثنایی که به ندرت پیش می آیند، از قبیل بلایای طبیعی عمده نمی شود.

**مالیات ها:** مالیات ها، پرداخت های اجباری و بلاعوض واحدهای نهادهای به دولت است که به صورت نقدی و غیر نقدی انجام می گیرد. اطلاق صفت بلاعوض به مالیات ها، از این جهت است که دولت در مقابل دریافت مالیات از یک واحد نهادهای، خدمتی را به صورت فردی به آن ارائه نمی کند هر چند که با دریافت مالیات، منابع مالی خود را افزایش دهد و با استفاده از این منابع، کالاها و خدماتی را برای سایر واحدها، اعم از تک افراد یا کل جامعه فراهم آورد.

مالیات ها به دو دسته کلی تقسیم می شوند:

در این فصل از سالنامه، علاوه بر گزیده ای از اطلاعات مذکور، جداول داده ستانده از نشریه مرکز آمار ایران نیز، ارائه شده است.

### تعاریف مفاهیم

**تولید اقتصادی:** فرایندی است که با استفاده از داده های نیروی کار، سرمایه، کالاها و خدمات تحت کنترل و مسئولیت یک واحد نهادهای، به منظور تولید کالاها و خدمات دیگر انجام می گیرد.

**تولید اقتصادی از دیدگاه حساب های ملی:** حد و مرز تولید در سیستم حساب های ملی، محدودتر از حد و مرز کلی آن است. به دلایلی، آن دسته از فعالیت های انجام شده توسط خانوارها که خدمات شخصی و خانگی را برای مصرف نهایی خود تولید می کنند، در سیستم حساب های ملی تولید محسوب نمی شود.

**واحد نهادهای:** موجودیتی اقتصادی است که با استفاده از حقوق خود، قابلیت تملک دارایی ها، تقبل بدهی ها و اشتغال به فعالیت های اقتصادی و مبادله با سایر موجودیت ها را دارد و می تواند مجموعه کاملی از حساب ها، از جمله ترازنامه دارایی ها و بدهی های مربوط به خود را تهیه کند. واحدهای نهادهای در قالب 5 بخش زیر طبقه بندی می شوند:

- 1- شرکت های مالی
- 2- شرکت های غیر مالی
- 3- دولت
- 4- مؤسسات غیر انتفاعی در خدمت خانوارها
- 5- خانوارها

**کالاها:** اشیایی فیزیکی هستند که برای آن ها تقاضا و امکان ایجاد حق مالکیت، وجود دارد و مالکیت آن ها می تواند از طریق مبادله در بازار، از یک واحد نهادهای به واحد نهادهای دیگر منتقل شود.

**خدمات:** ستانده های ناهمگنی هستند که تولید آن ها بر اساس سفارش انجام می گیرد. خدمات دارای موجودیت مستقلی نیستند که امکان ایجاد حق مالکیت بر آن ها وجود داشته باشد. خرید و فروش خدمات از تولید آن ها جدا نیست و این دو فرایند همزمان صورت می گیرد.

**محصول ناخالص داخلی:** محصول ناخالص داخلی، نتیجه نهایی فعالیت های اقتصادی واحدهای تولیدی مقیم یک کشور در یک دوره زمانی معین است. محصول ناخالص داخلی به سه روش تولید، هزینه و درآمد محاسبه می شود.

**قیمت جاری (بازار):** هرگاه اجزاء حساب های ملی را به قیمت دوره گزارش شده فعلی، بیان کنیم در این صورت آن ها را به قیمت جاری نشان داده ایم.

است که صرف نظر از سوددهی تولید، قابل پرداخت است، نظیر مالیات بر زمین، دارایی های ثابت و نیروی کار به کار گرفته شده در فرآیند تولید یا فعالیت ها و مبادلات ویژه. تغییر موجودی انبار، به صورت ارزش موجودی انبار تحصیل شده توسط بنگاه، منهای ارزش مصرف آن در طول دوره حسابداری ثبت می شود.

**یارانه (سوبسید):** یارانه، پرداخت های جاری و بلاعوض واحدهای دولتی به بنگاه های اقتصادی است که بر اساس میزان فعالیت های تولیدی آن ها و یا مقدار یا ارزش کالاها یا خدمات تولید شده، فروخته شده یا وارد شده توسط آن ها، تعیین می شود. یارانه ممکن است بر تولیدات داخلی یا بر کالاهای وارد شده نیز، تعلق گیرد.

یارانه، مشابه مالیات ها به دو دسته کلی تقسیم می شود:

- یارانه بر محصول

- سایر یارانه ها بر تولید

**یارانه بر محصول:** یارانه ای است که بر یک واحد کالا یا خدمت تولید شده تعلق می گیرد و به صورت مبلغ مشخصی برای یک واحد کالا یا به صورت درصد مشخصی از یک کالا یا خدمت، قابل پرداخت است.

**سایر یارانه ها بر تولید:** عبارت از تمامی یارانه هایی است که بنگاه های مقیم، در اثر اشتغال به تولید دریافت می کنند، غیر از انواع یارانه بر محصول.

- مالیات بر تولید و واردات

- مالیات بر درآمد، ثروت و غیره

**مالیات بر تولید و واردات:** مالیاتی است که بر کالاها و خدمات، در زمانی که تولید شده اند، فروخته شده اند یا به مصارف دیگری رسیده اند و یا از خارج وارد شده اند، تعلق می گیرد.

مالیات بر تولید و واردات، منطبق با واژه سنتی مالیات های "غیر مستقیم" است که در سیستم حساب های ملی سابق به کار برده می شد.

مالیات بر تولید و واردات به دو گروه جزیی تر تقسیم می شوند:

- مالیات بر محصول

- سایر مالیات های بر تولید

**مالیات بر محصول:** مالیات بر محصول، مالیات تعلق گرفته بر یک واحد کالا یا خدمت است که به صورت مبلغ مشخصی برای هر واحد مقدار کالا یا درصد مشخصی از قیمت یک واحد کالا یا خدمت مبادله شده تعیین می شود. انواع مالیات بر محصول به شرح زیر است:

- مالیات از نوع مالیات ارزش افزوده (VAT): مالیات تعلق گرفته بر کالاها و خدمات است که در مراحل مختلف توسط بنگاه های اقتصادی اخذ می شود ولی در نهایت، کل آن توسط خریدار نهایی پرداخت می شود.

- مالیات و حقوق گمرکی بر واردات: عبارت از مالیات تعلق گرفته بر کالاها است که هنگام عبور از مرزهای گمرکی یا مرزهای اقتصادی، قابل پرداخت می شود. این نوع مالیات، همچنین شامل مالیات تعلق گرفته بر خدماتی است که توسط تولید کنندگان غیر مقیم به واحدهای نهادی مقیم ارائه می شود.

- مالیات بر صادرات: مالیات تعلق گرفته بر کالاهایی است که از قلمرو اقتصادی خارج می شود و هنگام خروج از مرز قابل پرداخت می گردد.

این نوع مالیات همچنین شامل مالیات تعلق گرفته بر خدماتی است که به واحدهای غیر مقیم ارائه می شود، به طور کلی مالیات بر محصول، واردات و صادرات، مالیات هایی هستند که بر کالاها و خدمات تعلق می گیرند و در اثر تولید، فروش، انتقال، کرایه کالا یا ارائه خدمت قابل پرداخت می شوند.

**سایر مالیات های بر تولید:** سایر مالیات های بر تولید، تمامی مالیات هایی را در بر می گیرد که یک بنگاه در نتیجه اشتغال به تولید (به غیر از مالیات بر محصول)، موظف به پرداخت آن است.

این نوع مالیات، مالیات بر سود یا مالیات بر سایر درآمدهای دریافت شده توسط بنگاه را در بر نمی گیرد و مالیاتی

## 23-1- محصول ناخالص داخلی به قیمت بازار و ارزش افزوده در بخش های عمده اقتصادی (میلیون ریال)

| 1392             | 1391             | 1390             | 1389            | 1388            | 1385            | شرح                                                     |
|------------------|------------------|------------------|-----------------|-----------------|-----------------|---------------------------------------------------------|
| <b>211291135</b> | <b>164586091</b> | <b>125475900</b> | <b>90032707</b> | <b>74526119</b> | <b>45511928</b> | <b>جمع.....</b>                                         |
| <b>27288336</b>  | 17120613         | 11252635         | 10117443        | 8235244         | 5979840         | کشاورزی، شکار و جنگلداری .....                          |
| <b>221730</b>    | 191735           | 109609           | 46342           | 93688           | 25622           | ماهیگیری .....                                          |
| <b>2646979</b>   | 2185529          | 2209583          | 1485699         | 947876          | 251225          | معدن.....                                               |
| <b>72551882</b>  | 61345528         | 45568099         | 25666214        | 22148179        | 18769794        | صنعت.....                                               |
| <b>14502586</b>  | 9807342          | 9057911          | 6097912         | 3015251         | 2033522         | تأمین برق و گاز و آب .....                              |
| <b>7749511</b>   | 5993528          | 4585037          | 4520944         | 4864023         | 2386757         | ساختمان.....                                            |
| <b>46474746</b>  | 34527403         | 27062131         | 20102180        | 14585267        | 8853641         | عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها..... |
| <b>1425035</b>   | 1008957          | 737543           | 557610          | 474155          | 271906          | هتل و رستوران.....                                      |
| <b>8127031</b>   | 6559372          | 4952366          | 3834579         | 3463013         | 1829728         | حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات.....                    |
| <b>1850491</b>   | 1856844          | 1430312          | 990557          | 989739          | 598981          | واسطه گری های مالی .....                                |
| <b>10085940</b>  | 9042919          | 5755771          | 5924456         | 6959690         | 3337628         | مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار.....                   |
| <b>6799022</b>   | 5682101          | 4659545          | 3453164         | 2647043         | 1391654         | اداره امور عمومی، دفاعی و تأمین اجتماعی .....           |
| <b>4790417</b>   | 3991732          | 3508209          | 2864968         | 2718960         | 1974299         | آموزش.....                                              |
| <b>4358960</b>   | 3309662          | 2912874          | 2836011         | 2291521         | 1216345         | بهداشت و مددکاری اجتماعی .....                          |
| <b>2418468</b>   | 1962825          | 1674277          | 1534628         | 1092470         | 590986          | سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی .....           |
| <b>1871572</b>   | 2359023          | 2255196          | 2255196         | 964226          | -112809         | <b>خالص مالیات بر واردات .....</b>                      |
| <b>0</b>         | 0                | 0                | 0               | 0               | 0               | مالیات بر واردات.....                                   |
| <b>0</b>         | 0                | 0                | 0               | 0               | 0               | یارانه بر واردات .....                                  |
| <b>213162706</b> | 166945114        | 127731096        | 92287903        | 75490345        | 49399119        | محصول ناخالص داخلی به قیمت بازار .....                  |
| <b>-</b>         | <b>-</b>         | <b>-</b>         | <b>-</b>        | <b>-</b>        | <b>-</b>        | <b>محصول ناخالص داخلی بدون نفت (به قیمت بازار).....</b> |

مأخذ: مرکز آمار ایران. (رپ)

- مرکز آمار ایران. دفتر حساب های اقتصادی.

## نمودار 1-23

| 2- 23- ستانده بخش های عمده اقتصادی |                  |                  |                  |                  |                 | (میلیون ریال)                                           |
|------------------------------------|------------------|------------------|------------------|------------------|-----------------|---------------------------------------------------------|
| 1392                               | 1391             | 1390             | 1389             | 1388             | 1385            | شرح                                                     |
| <b>432745527</b>                   | <b>327168121</b> | <b>256524258</b> | <b>180527756</b> | <b>142954082</b> | <b>93845228</b> | جمع.....                                                |
| <b>51239394</b>                    | 34093641         | 21903011         | 18647951         | 15667047         | 10141497        | کشاورزی ، شکار و جنگلداری .....                         |
| <b>375174</b>                      | 324897           | 186390           | 79353            | 151882           | 40338           | ماهگیری .....                                           |
| <b>3403313</b>                     | 2795253          | 2628767          | 1707148          | 1167402          | 311681          | معدن.....                                               |
| <b>230927333</b>                   | 176859708        | 140742179        | 87083392         | 66856201         | 49887051        | صنعت.....                                               |
| <b>16912434</b>                    | 11501798         | 11245524         | 7671071          | 4075049          | 2842793         | تأمین برق و گاز و آب .....                              |
| <b>18181619</b>                    | 14219503         | 11171074         | 10744701         | 11261343         | 5668418         | ساختمان.....                                            |
| <b>55063335</b>                    | 41100558         | 32238720         | 23930703         | 17343446         | 10529704        | عمده فروشی، خرده فروشی، تعمیر وسایل نقلیه و کالاها..... |
| <b>2696609</b>                     | 1915236          | 1401396          | 1058247          | 889703           | 505755          | هتل و رستوران.....                                      |
| <b>11357645</b>                    | 9236303          | 6926377          | 5577037          | 4888056          | 2539108         | حمل و نقل، انبارداری و ارتباطات.....                    |
| <b>2840677</b>                     | 2631736          | 1965030          | 1417316          | 1342039          | 753758          | واسطه گری های مالی .....                                |
| <b>16186818</b>                    | 13653936         | 9557580          | 8867956          | 8140591          | 4091401         | مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار .....                  |
| <b>8183834</b>                     | 6740451          | 5937816          | 4327672          | 3387043          | 1780704         | اداره امور عمومی، دفاعی و تأمین اجتماعی .....           |
| <b>5749947</b>                     | 4618166          | 4127581          | 3386816          | 3167391          | 2228524         | آموزش.....                                              |
| <b>6150537</b>                     | 4653762          | 4068579          | 3859222          | 3051790          | 1683776         | بهداشت و مددکاری اجتماعی .....                          |
| <b>3476858</b>                     | 2823174          | 2424234          | 2169172          | 1565099          | 840721          | سایر خدمات عمومی، اجتماعی، شخصی و خانگی                 |

مأخذ: مرکز آمار ایران، (رپ)

- مرکز آمار ایران، دفتر حساب های اقتصادی.

| 3- 23- مصرف واسطه بخش های عمده اقتصادی |                  |                  |                 |                 |                 | (میلیون ریال)                                             |
|----------------------------------------|------------------|------------------|-----------------|-----------------|-----------------|-----------------------------------------------------------|
| 1392                                   | 1391             | 1390             | 1389            | 1388            | 1385            | شرح                                                       |
| <b>221454392</b>                       | <b>162582030</b> | <b>131048357</b> | <b>90495050</b> | <b>68427963</b> | <b>44333299</b> | <b>جمع.....</b>                                           |
| <b>23951058</b>                        | 16973027         | 10650376         | 8530508         | 7431803         | 4161658         | کشاورزی ، شکار و جنگلداری .....                           |
| <b>153443</b>                          | 133162           | 76781            | 33011           | 58193           | 14717           | ماهگیری .....                                             |
| <b>756333</b>                          | 609724           | 419184           | 221449          | 219526          | 60455           | معدن.....                                                 |
| <b>158375451</b>                       | 115514180        | 95174080         | 61417178        | 44708022        | 31117258        | صنعت.....                                                 |
| <b>2409848</b>                         | 1694456          | 2187613          | 1573159         | 1059799         | 809271          | تأمین برق و گاز و آب .....                                |
| <b>10432108</b>                        | 8225975          | 6586037          | 6223757         | 6397320         | 3281661         | ساختمان.....                                              |
| <b>8588589</b>                         | 6573154          | 5176589          | 3828523         | 2758180         | 1676062         | عمده فروشی،خرده فروشی،تعمیر<br>وسایل نقلیه و کالاها ..... |
| <b>1271574</b>                         | 906279           | 663853           | 500637          | 415548          | 233848          | هتل و رستوران.....                                        |
| <b>3230614</b>                         | 2676931          | 1974012          | 1742458         | 1425043         | 709379          | حمل و نقل،انبارداری و<br>ارتباطات.....                    |
| <b>990186</b>                          | 774892           | 534718           | 426759          | 352300          | 154777          | واسطه گری های مالی .....                                  |
| <b>6100878</b>                         | 4611017          | 3801810          | 2943500         | 1180901         | 753772          | مستغلات، کرایه و خدمات کسب و کار<br>.....                 |
| <b>1384812</b>                         | 1058349          | 1278271          | 874509          | 740000          | 389051          | اداره امور عمومی، دفاعی و تأمین<br>اجتماعی .....          |
| <b>959529</b>                          | 626434           | 619372           | 521848          | 448431          | 254225          | آموزش.....                                                |
| <b>1791577</b>                         | 1344100          | 1155705          | 1023211         | 760269          | 467431          | بهداشت و مددکاری اجتماعی .....                            |
| <b>1058390</b>                         | 860349           | 749957           | 634544          | 472629          | 249735          | سایر خدمات عمومی،اجتماعی،شخصی<br>و خانگی .....            |

مأخذ: مرکز آمار ایران. (رپ)

— مرکز آمار ایران، دفتر حساب های اقتصادی.